

GUIA D'ESTABLIMENT DE CRITERIS PER A LA DENOMINACIÓ CATALANA D'ANIMALS

El contingut d'aquest document està sotmès a una llicència Creative Commons d'ús obert, amb reconeixement d'autoria i sense obra derivada

<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/deed.ca>

© TERMCAT, Centre de Terminologia

Aquest document és una versió de la publicació:

TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. CONSELL SUPERVISOR. *Guia d'establiment de criteris per a la denominació catalana d'animals*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1992. 35 p. (Criteris Lingüístics per a la Terminologia; 3)
ISBN 84-393-2275-5

Guia d'establiment de criteris per a la denominació catalana d'animals

Sumari

Preàmbul	2
Estudi de les denominacions catalanes d'animals	5
Formació de noms d'animals en català	5
Noms formats amb una sola unitat lingüística	5
Noms formats amb més d'una unitat lingüística	6
Estat actual de les denominacions d'animals autòctons.....	8
Classificació de les denominacions catalanes	8
Problemes per a la preferència i creació de denominacions	9
Estat actual de les denominacions d'animals exòtics	10
Classificació de les denominacions d'animals exòtics.....	10
Problemes per a la preferència i creació de denominacions	11
Guia d'establiment de criteris.....	12
Determinació de la necessitat de denominació catalana	12
Consideracions generals	12
Consideracions particulars	12
Recerca d'informació documental i dialectològica	13
Selecció de l'estructura lingüística del nom	13
Selecció entre diversos noms existents	14
Criteris de preferència per a les denominacions d'espècies autòctones	14
Criteris de preferència per a les denominacions d'espècies exòtiques	16
Creació d'un nom nou	17
Recomanacions generals.....	17
Tipus de formació	18
Fases d'actuació dels grups de treball	19
Bibliografia	20

Preàmbul

La Institució Catalana d'Història Natural i la Societat Catalana de Biologia, el 21 de maig de 1986, van celebrar una jornada de discussió dels problemes que presentava establir una nomenclatura unificada de les espècies zoològiques en català. Al final d'aquesta sessió es va encomanar al TERMCAT d'establir uns criteris de creació de noves denominacions o de preferència en cas de denominacions múltiples.

El TERMCAT, doncs, recollint aquesta idea inicial i davant el volum de demandes de normalització de noms d'animals, ha cregut convenient de portar a terme aquest treball amb la col·laboració de diversos especialistes i organismes interessats en aquesta qüestió.

En biologia, hi ha establert des de molt antic un sistema de nomenclatura científica internacional que permet d'identificar qualsevol espècie sense ambigüitats. El sistema, concebut per Linneu al segle XVIII, es basa en la creació d'una denominació binominal en llatí per a cada espècie: el primer nom de la denominació corresponent al nom genèric i el segon a l'específic. Aquest sistema de nomenclatura és suficient pel que fa a un registre científic i tècnic propi d'un llenguatge d'especialitat, però presenta problemes quan se n'ha de fer un ús divulgatiu o més acostat a la llengua general. Així doncs, s'ha evidenciat la necessitat de tenir una nomenclatura catalana inequívoca per a referir-se a espècies (o, de vegades, subespècies, races o varietats) concretes.

Ara bé, això presenta algunes dificultats. D'una banda, no es troba, en bona part dels casos, una denominació clarament preferent en el diccionari normatiu o en altres obres lexicogràfiques reconegudes. A més, en aquesta mena d'obres no hi solen ser recollits tots els noms d'espècies, subespècies, races o varietats per a les quals es necessita una denominació catalana. D'altra banda, la bibliografia especialitzada sovint tampoc no dóna preferència a una única denominació, o bé presenta denominacions poc adequades, creades sense uns criteris ben definits i, sobretot, sense comptar amb el consens dels especialistes.

Malgrat això, en els darrers anys hi ha hagut nombroses iniciatives encaminades a la normalització de la denominació d'animals en català que ja han tingut en compte la necessitat de fixar uns criteris previs i d'obtenir el consens d'un nombre considerable d'especialistes.

Propòsit i abast del document

Veient, doncs, les necessitats i el nombre d'iniciatives de normalització, s'ha elaborat aquest document amb la finalitat d'ajudar els equips de recerca i els especialistes a:

- a) establir normes i criteris de selecció per a donar preferència a un nom català entre els diversos que existeixen en el domini lingüístic per a denominar espècies, subespècies, races o varietats animals autòctones i exòtiques;
- b) establir normes i criteris de creació de noms en català per a espècies, subespècies, races o varietats animals autòctones o exòtiques que no en tinguin.

El document consta de dues parts. A la primera es fa un repàs general de l'estat de la qüestió exposant-hi els models de formació i els problemes que presenten les denominacions d'animals per a la normalització. A la segona, s'exposen les propostes de criteris possibles, les quals van ser discutides i aprovades per diversos especialistes en la sessió de normalització celebrada el 16 d'octubre de 1991 i ratificades posteriorment pel Consell Supervisor del TERMCAT en la reunió del 7 d'abril de 1992.

Agraïments

Volem agrair la col·laboració de les persones i institucions que van participar en la sessió de normalització celebrada el 16 d'octubre de 1991:

Montserrat Alegre
Filòloga especialitzada en dialectologia

Rosario Allué
Direcció General de Pesca Marítima
Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca
Generalitat de Catalunya

Martí Boada
Direcció General de Promoció i Educació Ambiental
Departament de Medi Ambient
Generalitat de Catalunya

Rafael Cebrian
Departament d'Educació
Parc Zoològic de Barcelona

Xavier Marco
Serveis Territorials a Lleida
Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca
Generalitat de Catalunya

Eduard Parés
Direcció General del Medi Natural
Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca
Generalitat de Catalunya

Xavier Pasqual
Museu de Zoologia
Societat Catalana d'Herpetologia

Guillem Pons
Institut d'Estudis Avançats de les Illes Balears
Universitat de les Illes Balears

Miquel Rayó
Grup Ornitològic Balear (GOB)

Joandomènec Ros
Departament d'Ecologia
Universitat de Barcelona
Secció de Ciències Biològiques
Institut d'Estudis Catalans

Isclè Selga
Oficina Comarcal del Bages
Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca
Generalitat de Catalunya

Cèlia Riba
TERMCAT, Centre de Terminologia

Neus Forcano
TERMCAT, Centre de Terminologia

A més, han fet observacions al document els especialistes següents, a qui també volem agrair l'ajuda:

Oriol de Bolòs
Facultat de Botànica
Universitat de Barcelona
Secció de Ciències Biològiques
Institut d'Estudis Catalans
Institut Botànic de Barcelona

Antoni Bombí
Servei de Parcs Naturals
Diputació de Barcelona

Margarida Casadevall
Departament de Biologia
Estudi General de Girona

Martí Domínguez
Departament de Biologia Animal
(Entomologia)
Universitat de València

Marta Goula
Departament de Biologia Animal
Universitat de Barcelona.
Institució Catalana d'Història Natural

Jordi Lleonart
Institut de Ciències del Mar de Barcelona

Rosa Llinàs
Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà

Josep Michelena
Departament de Biologia Animal
(Entomologia)
Universitat de València

M. Josep Notó
Departament d'Educació
Parc Zoològic de Barcelona

Jordi Sargatal
Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà

Antoni Serra
Departament de Biologia Animal
Universitat de Barcelona

Joan Vallès
Laboratori de Botànica
Universitat de Barcelona

Joan Veny
Departament de Llengua Catalana
Universitat de Barcelona

Alfons Vilarrasa
Serveis Territorials a Tarragona
Departament d'Agricultura, Ramaderia i
Pesca
Generalitat de Catalunya

Estudi de les denominacions catalanes d'animals

És a partir de l'estudi de les característiques formals i semàntiques d'aquestes denominacions actuals, i després d'aïllar-ne els problemes que presenten pel que fa a la precisió, la preferència entre diversos noms existents i la formació de noms nous, que es poden fer propostes de criteris.

Formació de noms d'animals en català

Les denominacions d'animals en català responen a diversos tipus d'estructura lingüística. En principi, s'hi poden fer dues grans divisions: els noms formats amb una sola unitat lingüística i els noms formats amb més d'una unitat.

Noms formats amb una sola unitat lingüística

Pel que fa a l'origen, aquests tipus de denominacions es poden classificar de la manera següent:

1. Nom patrimonial

Hi ha noms catalans que tenen una tradició de segles. Solen denominar espècies autòctones, però de vegades també poden denominar-ne d'exòtiques.

ex. *mostela* (*Mustela nivalis*)
lleó (*Phantera leo*)

2. Nom científic adaptat

En alguns casos, s'ha adoptat el nom llatí de tradició culta o científica, que de vegades és anterior a la fixació de la taxonomia linneana.

ex. *foca* (*Phoca sp.*), del llatí *phoca*, que ha desplaçat l'antic *vedell marí*
hiena (*Hyaena sp.*), del llatí *hyaena*, documentat per primera vegada en català cap al 1500

O bé s'ha adaptat el primer dels noms del tàxon linneà.

ex. *àmia* (*Àmia calva*)
graèlsia (*Graellsia isabellae*)

3. Nom autòcton de la zona de distribució de l'espècie

En altres ocasions, s'adapta el nom que rep l'espècie en una de les llengües que es parlen a la zona de la seva distribució geogràfica. Cal remarcar que sovint aquest nom ha arribat al català a través d'una llengua vehicular, per la qual cosa la transcripció es fa a partir d'aquesta llengua.

ex. *uacari* (*Cacajao sp.*), de la llengua tupí, de l'Amazònia

Noms formats amb més d'una unitat lingüística

Formen el conjunt més nombrós d'espècies animals perquè permeten de reproduir, en part, la denominació científica. També presenten l'avantatge de ser més precisos.

Aquests noms solen ser encunyats en la mateixa llengua catalana, però també poden provenir d'adaptacions o traduccions dels noms científics llatins o dels noms d'altres llengües, principalment de l'anglès i del castellà.

1. Característiques del primer component

La denominació formada amb més d'una unitat sol tenir com a primer component:

- a) el nom popular amb el qual és conegut el gènere a què pertany l'espècie

ex. *granota verda* (*Rana perezi*)
granota roja (*Rana temporaria*)

- b) el nom de la família o gènere

ex. *escurçó* s'aplica als gèneres *Bitis*, *Causus*, *Cerastes*, *Echis* i *Vipera*; i així tenim *escurçó pirinenc* (*Vipera aspis*), *escurçó bufador* (*Bitis arietans*), *escurçó nocturn verd* (*Causus resimus*), etc.

- c) el nom de les espècies de famílies molt diverses que, per alguna semblança morfològica, es designen amb el mateix nom i coincideixen, per tant, en el primer component del sintagma

ex. *rata cellarda* (*Eliomys quercinus*), de la família dels glírids
rata d'aigua (*Arvicola sapidus*), de la família dels micròtids
rata negra (*Rattus rattus*) i *rata comuna* (*Rattus norvegicus*), de la família dels múrids

2. Característiques del segon component

Els segons components solen ser:

- a) un o més adjectius

ex. *territ menut sicilià* (*Calidris minutilla*)
tritó verd (*Triturus marmoratus*)

- b) un complement del nom introduït amb la preposició *de*

ex. *cargol de punxes* (*Bolinus brandaris*)

- c) un nom en funció adjectiva

ex. *grua damisel·la* (*Anthropoides virgo*)

- d) combinacions d'aquests complements (adjectius, complements introduïts per preposició, nom en funció adjectiva)

ex. *colom antàrtic de bec gros* (*Chionis alba*)

Els segons components dels noms formats amb més d'una unitat es poden classificar segons si el significat es refereix a:

a) la morfologia de l'espècie

ex. *peix de plata (Argentina sphyraena)*
territ becllarg (Calidris ferruginea)

b) l'hàbitat de l'espècie

ex. *àguila marina (Haliaeetus albicilla)*
corball de fang (Umbrina canariensis)
corball de roca (Sciaena umbra)
corball de sorra (Umbrina cirrosa)

c) els costums (alimentaris, de creixement, etc.) de l'espècie

ex. *àguila pescadora (Pandion haliaeetus)*
fredeluga gregària (Chettusia gregaria)

Es poden considerar un subgrup d'aquest tipus aquelles espècies que inclouen en la seva denominació el nom de la planta o animal que parasiten.

ex. *escarabat de la patata (Leptinotarsa decemlineata)*

d) l'extensió o procedència geogràfiques (nom del país, regió o continent on habita o del qual és originària)

ex. *elefant asiàtic (Elephas maximus)*
mallerenga de la Lapònia (Parus cinctus)

e) l'adaptació del nom propi inclòs en el nom científic

En alguns casos s'adapta el nom propi que apareix llatinitzat en el nom científic.

ex. *corriol de Leschenault (Charadrius leschenaultii)*
ratapinyada de Natterer (Selysius (Myotis) nattereri)

Encara que de vegades el nom propi que apareix en la denominació catalana no prové del nom científic.

ex. *serp d'Esculapi (Elaphe longissima)*

f) la freqüència

En cas que diverses espècies tinguin el mateix nom com a primer component del sintagma, sovint s'esdevé que el nom de la més comuna no té cap complement definitori que la distingeixi de les altres. Per eludir la possible ambigüitat que se'n deriva, moltes vegades se li atribueix un complement que solen ser els adjectius *comú -una* i *vulgar*. O bé, si és pertinent, se li atribueix l'adjectiu *ibèric -a* o *europèu -a*, segons el cas.

ex. *èider vulgar (Somateria mollissima)*
gripau comú (Bufo bufo)
lludrió ibèric (Chalcides bedriagai)
talpó europeu (Pitymys subterraneus)

També pot ser que una espècie sigui denominada amb el nom d'una altra de més coneguda i que, per distingir-les, s'utilitzin en algunes ocasions els adjectius *bord -a* (o *bastard -a*) per a la primera i *ver -a* per a la segona.

ex. *llampuga borda* (*Coryphaena equiselis*)
llissa vera (*Chelon labrosus*)
tortuga bastarda (*Lepidochelys kempii*)

Estat actual de les denominacions d'animals autòctons

En les denominacions catalanes d'animals autòctons, s'hi troben situacions contradictòries, com és ara que en alguns casos no rebin cap nom i, en d'altres, en rebin més d'un. A més d'aquest aspecte, n'hi ha d'altres que dificulten l'establiment de preferències i la creació de noms nous. En aquest apartat es fa una exposició de la tipologia de les denominacions i dels problemes que presenta.

Classificació de les denominacions catalanes

Pel que fa a la quantitat de noms que reben els animals autòctons, hi ha una casuística molt variada que s'intenta de classificar en els subapartats següents:

1. Animals amb una sola denominació preferent

Hi ha animals que reben una denominació preferent en tot el domini lingüístic, ja que normalment només en tenen una o, en tot cas, si en tenen més d'una, n'hi ha una de clarament predominant. Aquests casos no presenten problemes.

ex. *llop* (*Canis lupus*)
(veg., però, l'apartat **Manca de precisió**)

2. Animals amb més d'una denominació

Hi ha animals que reben més d'una denominació en català perquè corresponen a:

a) dialectes diferents

ex. *guilla* / *guineu* / *rabosa* (*Vulpes vulpes*)

b) variacions fonètiques i ortogràfiques, sovint determinades per les varietats dialectals

ex. *cargol* / *caragol* (*Helix sp.*)
llagosta / *llangosta* (*Palinurus elephas*)

c) parlars locals

ex. *besuc de la piga* / *boga-ravell* / *calet de la piga* / *pitxell*, etc. (*Pagellus bogaraveo*)

d) diferents registres lingüístics

ex. *ase* / *burro* / *ruc* (*Equus asinus*)

- e) individus d'una mateixa espècie però que es troben en fases del creixement diferents, són de sexe distint, de castes diferents (quan són animals que tenen una jerarquia social), etc.

ex. *ovella / be / xai / anyell / marrà / moltó, etc. (Ovis aries)*
abella / abellot / abella reina / abella obrera (Apis mellifica)

Val a dir que la majoria de noms catalans d'animals es poden classificar com a pertanyents a més d'un d'aquests tipus.

Problemes per a la preferència i creació de denominacions

Aquesta varietat de casos origina una sèrie de problemes que es poden concretar en els punts següents:

1. Manca de precisió

Sovint un nom acceptat i usat tot al llarg del territori català es refereix a més d'una espècie que el parlant no especialitzat confon.

ex. *pagre* és tant *Sparus pagrus* com *Sparus caeruleostictus*

2. Sinonímies

Quan hi ha diversos sinònims geogràfics que s'utilitzen per a denominar una espècie concreta es fa difícil decidir-ne el preferent.

ex. *reineta / regina (Hyla meridionalis)*

En alguns casos (tal com s'indica a l'apartat **Animals amb una sola denominació preferent**), però, hi ha una forma preferent establerta per tradició o per la normativa lingüística de manera inequívoca.

ex. *donzella (Coris julis)*, que és preferit a *guiula, juliola, julivia, senyora i senyoreta*

3. Homonímies

Un altre problema és que hi ha espècies diferents que, a diferència de les de l'apartat **Manca de precisió**, els parlants distingeixen clarament, però que en dialectes o parlars diversos coincideixen en el mateix nom.

ex. *palaia misèries* és a Tarragona *Arnoglossus laterna* mentre que a d'altres llocs és *Phrynorhombus regius*, espècie que a Tarragona és anomenada *serrandell*

També pot ser que en un mateix dialecte dues espècies diferents i molt allunyades en la classificació taxonòmica rebin el mateix nom.

ex. *llagosta (Pachytylum cinerascens)*, que és un insecte terrícola
llagosta (Palinurus vulgaris), que és un crustaci aquícola

Aquesta coincidència denominativa no sol portar confusions entre les dues espècies perquè pertanyen a categories taxonòmiques distintes.

4. Manca de coherència amb el grup taxonòmic

Hi ha denominacions d'espècies autòctones que s'han creat sense tenir en compte l'existència d'espècies exòtiques del mateix grup taxonòmic. Aquest fet ha provocat denominacions incoherents i mancades de precisió.

Per exemple, en el moment de donar nom català a les espècies de musaranyes autòctones, *musaranya nana* (*Suncus etruscus*) i *musaranya menuda* (*Sorex minutus*), no s'ha tingut present que hi ha una altra espècie exòtica de la mateixa família, *Sorex minutissimus*, de mida encara més petita que les autòctones. Per això, seria convenient de refer les denominacions de les tres espècies de musaranyes en conjunt adjectivant-les convenientment segons la mida: de més grossa a més petita.

Estat actual de les denominacions d'animals exòtics

Els animals exòtics presenten una casuística diferent de la dels autòctons pel que fa a la seva denominació. En principi, es poden classificar en dos grans grups: els que tenen nom en català, independentment del seu grau de consolidació, i els que no en tenen.

Classificació de les denominacions d'animals exòtics

1. Animals amb denominació catalana

Dins d'aquest grup es poden distingir dos tipus de denominació:

- a) denominació consolidada

En ocasions tenen una denominació tradicional o bé una de les denominacions està consolidada sense discussió.

ex. *foca de Groenlàndia* (*Phoca groenlandica*)
girafa (*Giraffa camelopardalis*)

- b) denominació provisional

En d'altres ocasions, compten amb una denominació catalana improvisada o diverses denominacions discutides o vacil·lants.

ex. *ai-ai/ aie-aie/ ei-ei* (*Daubentonia madagascarensis*)

2. Animals sense denominació catalana

Hi ha espècies que fins ara no han estat mai recollides en cap publicació escrita en català. Per això, o bé es coneixen amb el nom científic, o bé amb un nom estranger, provinent generalment del castellà o de l'anglès.

ex. La serp *Morelia spilotes variegata*, en anglès *carpet python*, no té denominació en català.

Problemes per a la preferència i creació de denominacions

Els problemes que sorgeixen són semblants als que apareixen amb els animals autòctons, però amb matisos diferents.

1. Manca de precisió

De vegades, perquè s'ha fet una descripció més precisa, es determina que animals que estaven classificats com una espècie concreta, pertanyen a més d'una. Això fa que calgui diferenciar les diverses espècies que abans estaven agrupades sota un sol nom.

ex. *búfal* era el nom amb què es coneixien tota una sèrie d'espècies de bòvids de diferents gèneres. Un cop descrites i diferenciades aquestes espècies, va sorgir la necessitat de trencar l'ambigüitat:

búfal indi (Bubalus bubalis)
búfal cafre o búfal africà (Syncerus caffer)

2. Sinonímies

Les formes sinònimes, a diferència de les que designen espècies autòctones, no solen tenir una base dialectal, sinó que més aviat són el producte d'adaptacions o creacions de diversos autors.

ex. *jaribú / tuiuí (Jabiru mycteria)*
ocapi / okapi (Okapia johnstoni)
ós blanc / ós polar (Thalarctos maritimus)

3. Homonímies

A causa de les semblances morfològiques entre espècies, de vegades s'han designat amb el mateix nom dues espècies diferents (sovint això s'esdevé amb espècies de continents diferents), la qual cosa obliga a diferenciar-les posteriorment.

ex. *bisó americà (Bison bison)*
bisó europeu (Bison bonasus)

castor americà (Castor canadensis)
castor europeu (Castor fiber)

Guia d'establiment de criteris

Vist l'estat actual de les denominacions d'animals en català, s'exposen a continuació una sèrie de recomanacions i propostes de criteris entre les quals els grups de treball hauran de seleccionar les que hagin de ser aplicades a l'hora de donar nom català als animals.

Determinació de la necessitat de denominació catalana

Totes les espècies animals han de poder tenir, en principi, nom català. Altrament, si no s'adjudica un nom català a les espècies que ho requereixin els usuaris recorreran segurament a manlleus o calcs, de vegades mal formats, del nom anglès o castellà.

L'existència d'un mot català per als tàxons animals és primordial fins al nivell de gènere o espècie, segons consideri el grup de treball encarregat de determinar-ne el nom. A partir d'aquest nivell, caldrà estudiar la necessitat i viabilitat de donar un nom català a les categories taxonòmiques inferiors (subespècies, races o varietats).

Consideracions generals

Com que no és possible de donar nom català a totes les espècies animals existents, abans d'emprendre qualsevol iniciativa d'aquesta mena, caldrà tenir en compte les consideracions generals següents:

- a) la vulgarització d'una espècie (subespècie, raça o varietat) animal determinada;
- b) la conveniència preferent que existeixi un nom català per a totes les espècies autòctones;
- c) la conveniència que existeixi un nom català per a totes les espècies d'ordre superior (vertebrats) i per a les d'ordre inferior (invertebrats), a mesura que es necessiti.

Consideracions particulars

A més de les consideracions generals, convé de tenir-ne en compte d'altres que afecten casos particulars.

1. Tradició en àmbits científics

Els especialistes de determinats camps de la zoologia tendeixen, per tradició, a atorgar una denominació en la llengua pròpia a cadascuna de les espècies i, eventualment, subespècies que estudien. Aquest és el cas dels ornitòlegs, que, seguint el model anglès, han establert un nom per a cada espècie quan no n'hi havia en català o n'han preferit un quan n'hi havia diversos.

2. Ús en àmbits tècnics

En una sèrie d'àmbits es necessita utilitzar la nomenclatura biològica amb precisió, però els seus usuaris no són de formació estrictament científica (ornitòlegs aficionats, pescadors, ramaders, ocellaires, etc.), per la qual cosa tenen dificultats a acceptar el sistema binominal llatí i prefereixen una denominació catalana.

3. Necessitats comercials

La difusió comercial de certes espècies, subespècies, races o varietats animals fa que es divulguin entre el públic en general i així es crea la necessitat d'una denominació més senzilla que la científica.

4. Usos oficials

Per a diversos motius, l'Administració pot necessitar utilitzar un nom català normalitzat d'espècies determinades (plagues que afecten l'agricultura, espècies protegides, etc.)

5. Precisió terminològica

En certs tipus de comunicacions entre especialistes (congressos, seminaris, diccionaris o obres plurilingües, etc.) hi ha la necessitat de precisar el nom català d'una espècie concreta que només compta amb una denominació genèrica popular, la qual engloba diverses espècies afins difícils de distingir a ull nu o bé espècies que no tenen nom català.

Això s'esdevé especialment amb els tàxons inferiors.

6. Grau de divulgació

La divulgació del coneixement d'una espècie entre el públic general mitjançant manuals escolars, guies de camp, documentals periodístics o televisius, etc., té com a conseqüència que espècies rares o exòtiques acaben sent familiars i, per tant, necessiten una denominació catalana.

Lligat a això, cal tenir present la finalitat pedagògica d'una obra determinada, per la qual cosa és recomanable d'usar un nom català –més fàcil de recordar– al costat del nom científic.

Recerca d'informació documental i dialectològica

Abans de seleccionar o de crear un nom per a una espècie (subespècie, raça o varietat) animal, es recomana de fer recerca documental i dialectològica amb la finalitat de:

- a) recollir les diverses denominacions tradicionals o documentades en català d'una espècie determinada o espècies semblants;
- b) conèixer l'extensió d'ús de les denominacions tradicionals catalanes;
- c) tenir presents les denominacions que l'espècie en qüestió rep en altres llengües.

Selecció de l'estructura lingüística del nom

Segons la seva constitució (com ja s'ha dit a l'apartat **Formació de noms d'animals en català**), els noms d'animals en català poden ser bàsicament de dos tipus: formats amb una sola unitat lingüística o formats amb més d'una unitat lingüística.

Pel que fa a escollir-ne o crear-ne preferentment d'un tipus o de l'altre, es recomana el següent:

Es preferirà la forma uninominal:

- a) si el gènere només comprèn una espècie

ex. *estruç (Struthio camelus)*

- b) si el nom és tradicional i inequívoc

ex. *mesquer (Moschus moschiferus)*

- c) si és un manlleu procedent d'un nom popular d'una altra llengua i no un nom creat ex professo

ex. *orangutan (Pongo pygmaeus)*, del malai *orang-utang*

En els altres casos s'escollirà o crearà preferentment un nom de més d'una unitat lingüística, perquè permet més precisió, jugar amb més recursos i mantenir una certa analogia amb la nomenclatura científica.

Selecció entre diversos noms existents

Es recomana d'escollir un nom preferent entre els diversos existents, tot tenint en compte els aspectes exposats anteriorment (veg. l'apartat **Determinació de la necessitat de denominació catalana**).

A més, és convenient recollir i difondre també les variants geogràfiques al costat del nom preferent, perquè no es perdi la riquesa denominativa del català i perquè ajudi a identificar més fàcilment l'animal que es descriu, en les diferents parts del domini lingüístic.

La selecció de la forma preferent dependrà de l'àmbit de difusió d'una obra i del tipus de destinataris. Si es tracta d'una obra d'àmbit local o dirigida a un públic d'una àrea dialectal determinada, caldrà que es recullin i difonguin les denominacions genuïnes i pròpies de la zona. Si, en canvi, l'obra té la pretensió d'una difusió més general, caldrà que es doni preferència a un nom català al costat del nom científic i que s'hi recullin, també, les variants geogràfiques més representatives del domini lingüístic.

Criteris de preferència per a les denominacions d'espècies autòctones

Per a escollir un nom preferent entre diversos noms existents en català per a un mateix animal, convé prendre en consideració els criteris que s'exposen seguidament. Cal advertir que apareixen sense ordre de preferència.

- a) extensió geogràfica

El nom més estès en el domini català.

ex. *solraig (Isurus oxyrinchus)*, amb preferència a les denominacions més locals *solroig* i *marraix*

b) zona d'origen

En el cas que una espècie sigui més abundosa o coneguda en una zona determinada, s'escollirà la denominació que se li dona en aquesta zona.

ex. *calàpet verd* (*Bufo viridis*), i no *gripau verd* perquè és una espècie que en l'àmbit dels Països Catalans només habita a les Balears, on els *gripaus* són anomenats *calàpets*

c) etimologia

El nom més fidel a l'etimologia.

ex. *sarg* amb preferència a *sard* perquè ve del llatí *sargus*

d) tradició

El nom que té una tradició més arrelada en català.

ex. *emperador* (*Xiphias gladius*), amb preferència a *peix espasa*, denominació que no compta amb una tradició tan llarga com la primera.

gall fer (*Teatrao urogallus*), amb preferència a *gall salvatge*

e) documentació

El nom més documentat en obres especialitzades o diccionaris generals.

ex. *forcadella* (*Anthias anthias*), amb preferència a *abella*, *cabut* i *somera vermella*

f) descripció

El nom que reflecteixi o evoqui les característiques morfològiques, de costums, d'hàbitat, etc. més rellevants de l'espècie.

ex. *granota verda* (*Rana perezi*), amb preferència a *granota vulgar*

g) analogia amb altres denominacions del mateix gènere o família

El nom que presenti una formació analògica amb els de les altres espècies del mateix gènere o família, utilitzant normalment el nom genèric com a nucli del sintagma.

ex. Els ànecs capbussaires reben la denominació de *morell*, per això és preferible:

morell cap-roig (*Aythya ferina*), i no *ànec cap-roig*
morell buixot (*Aythya marila*), i no *ànec buixot*
morell de plomall (*Aythya fuligula*), i no *ànec de plomall*
morell xocolater (*Aythya nyroca*), i no *ànec xocolater*

h) paral·lelisme amb el nom científic

El nom que s'acosti més al nom científic.

ex. *gavina riallera* (*Larus ridibundus*), preferible a *gavina vulgar*, denominació més imprecisa

i) paral·lelisme amb altres llengües

El nom que presenti un paral·lelisme amb les denominacions d'altres llengües properes o influents (castellà, francès, italià, anglès, etc.).

ex. *rajada estrellada* (*Raja (raja) asterias*), amb preferència a *crisol*, *escrita*, *llisol*, *rajada de boca rosa* i *rajada escrita*, perquè és la denominació més semblant a la d'altres llengües properes: en castellà, *raya estrellada*; en francès, *raie étoilée*; i en anglès, *starry ray*

criteris de preferència per a les denominacions d'espècies exòtiques

Per a ajudar a escollir el nom preferent entre diversos d'existents o de proposats per a espècies exòtiques, convé prendre en consideració els criteris que s'exposen seguidament. Cal advertir que no estan ordenats per ordre de preferència.

a) tradició

El nom que té una tradició més arrelada en català.

ex. *coiot* (*Canis latrans*), preferible a *llop de les praderies* o *llop de les planures*, denominacions sense tanta tradició

b) documentació

El nom més documentat en obres especialitzades reconegudes o diccionaris generals, tant en català com en altres llengües.

ex. *calau bicorne* (*Buceros bicornis*), i no *calau de cimera còncava*, perquè així apareix a la *Gran Enciclopèdia Catalana*

somorgollaire alablanc (*Cepphus grylle*), i no *somorgollaire d'ales blanques*, perquè així és recollit a la *Guia dels ocells dels Països Catalans i d'Europa*

c) descripció

El nom que reflecteixi o evoqui les característiques morfològiques, de costums, d'hàbitat, etc. més rellevants de l'espècie.

ex. *nero rosat* (*Mycteroperca rubra*), amb preferència a *anfós jueu*

d) analogia amb altres denominacions del mateix gènere o família

El nom que presenti una formació anàloga amb els de les altres espècies del mateix gènere o família, utilitzant normalment el nom genèric com a nucli del sintagma.

ex. *porc espí americà* (*Erethizon dorsatum*), amb preferència a *osset americà*, ja que *ós* es fa servir per a denominar espècies d'un ordre diferent al dels *porcs espins*

reineta de Trinitat (*Hyla goughi*), i no *granota de Trinitat*, perquè el nom genèric que se sol utilitzar per a la família dels hílids és *reineta*

e) paral·lelisme amb el nom científic

El nom que s'acosti més al nom científic.

ex. *colibrí magnífic* (*Lophornis magnifica*), amb preferència a *colibrí de corbata picatart* (*Picathartes oreas*), amb preferència a *gaig de coll blanc*

f) paral·lelisme amb altres llengües

El nom que presenti un paral·lelisme amb les denominacions d'altres llengües properes o influents (castellà, francès, italià, anglès, etc.).

ex. *pinsà dels pins* (*Pinicola enucleator*), amb preferència a *pinsà de bec gros* i paral·lelament al francès *durbec des sapins*, l'italià *ciuffolotto delle pinete* i l'anglès *pine grosbeak*; malgrat el castellà *camachuelo picogrueso*

g) nom autòcton de la zona d'origen

L'adaptació del nom autòcton de la zona de distribució geogràfica de l'espècie, sobretot quan així ho han fet altres llengües.

ex. *quetzal* (*Pharomachrus mocinno*), del nàhuatl, llengua ameríndia; en castellà, francès, italià i anglès també és *quetzal*

Creació d'un nom nou

Recomanacions generals

A l'hora de crear una nova denominació, tant si l'animal és autòcton com exòtic, convé de tenir sempre en compte les recomanacions que s'exposen a continuació.

- És important de tenir una visió àmplia i global del nom de totes les espècies del gènere o la família en cas que s'hagi de denominar per primera vegada una espècie exòtica. D'aquesta manera les noves denominacions seran més coherents amb les espècies afins.

- En el cas que es creïn noms de més d'una unitat lingüística, no és recomanable d'usar com a complements adjectius poc específics, com ara *comú -una*, o bé adjectius que es refereixen a una situació geogràfica que resulta ambigua, com ara *oriental* o *occidental*.

És preferible, doncs, de crear un nom català sense connotacions culturals massa locals i que pugui ser fàcilment adaptat en una altra llengua.

- No és recomanable d'usar com a complements adjectius connotats, pejoratius o ridículs que no ajuden a la precisió científica.

★ Cal evitar, tant com sigui possible, les denominacions equívokes entre gèneres i famílies.

- Cal procurar que la nova forma sigui eufònica, és a dir, que soni bé i que sigui fàcil de pronunciar.

- Cal tenir en compte la difusió que hagi tingut en el domini lingüístic del català el nom de l'espècie exòtica que es vol denominar, en la seva forma anglesa o en la d'alguna altra llengua romànica propera.

Tipus de formació

A més de les recomanacions generals exposades a l'apartat anterior, cal establir la preferència entre els tipus de formació de noms d'animals (veg. l'apartat **Formació de noms d'animals en català**) que més convingui a cada grup. Les diverses possibilitats que hi ha per a crear una denominació nova són les següents:

a) creació d'un nom descriptiu

- de la morfologia

ex. *merla ala-roja (Argelaius phoeniceus)*

- de l'hàbitat

ex. *talpó arborícola rogenic (Phenacomys longicaudus)*

- dels costums

ex. *martinet de nit violaci (Nycticorax violaceus)*

- de la procedència geogràfica

ex. *rascló gris americà (Rallus longirostris)*

b) adaptació del nom autòcton de la zona de distribució de l'espècie

ex. *txajà (Chauna cristata)*

c) paral·lelisme amb el nom català d'una espècie afí biològicament (espècies semblants morfològicament)

ex. *papamosques tirà de cresta bruna (Myiarchus crinitus)*
papamosques tirà cendrós (Myiarchus cinerascens)

Totes dues espècies pertanyen a la família dels tirànids.

voltor reial (Sarcorhamphus papa). Aquesta espècie és de la família dels catàrtids i no de la dels accipítrids, com els altres voltors, amb els quals, però, té en comú característiques morfològiques i d'hàbits

d) adaptació del nom científic

ex. *clamidosau de King (Chlamidosaurus kingii)*
decàpter (Decapterus sanctaehelenae)

e) adaptació del nom d'altres llengües

En aquest cas, és preferible la forma que sigui paral·lela a la denominació de la mateixa espècie en altres llengües. Cal prendre en consideració la difusió del nom que aquestes llengües ja han fet.

Per a les espècies autòctones o europees és preferible de prendre com a model les llengües romàniques; per a les espècies exòtiques, en canvi, sembla preferible la llengua vehicular, que en la majoria dels casos és l'anglès.

ex. *rascllet groc* (*Coturnicops noreboracensis*), que en castellà es denomina *rascón amarillo*; en francès, *râle jaune*; i en anglès, *yellow rail*

Es poden tenir en compte les llengües següents en l'ordre recomanat:

anglès
francès
castellà
italià
portuguès
alemany
altres llengües

Fases d'actuació dels grups de treball

En constituir-se un grup de treball, és recomanable que es procedeixi seguint les fases següents:

1. Delimitació de les necessitats denominatives (p. ex., les castes i fases de desenvolupament dels individus) i dels tàxons que s'han de denominar en català.
2. Recerca documental i dialectològica de les denominacions existents.
3. Establiment de criteris ex professo per a la formació de la nomenclatura catalana de les espècies que ha de tractar el grup.
 - a) Determinació del tipus d'estructura lingüística preferent.
 - b) Establiment dels criteris de selecció i de preferència entre diversos noms existents: per a espècies autòctones i per a espècies exòtiques.
 - c) Establiment dels criteris de creació de noms nous.
4. Aplicació dels criteris als tàxons implicats.
5. Proposta de normalització als òrgans competents.

Convé, a més, que els grups de treball que estudiïn les noves denominacions siguin amplis i representatius, o, en tot cas, que exposin les propostes de denominació a la consideració d'un grup ampli d'especialistes.

Bibliografia

ALEGRE, M.; LLEONART, J.; VENY, J. *Espècies pesqueres d'interès comercial: nomenclatura oficial catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1992.

ISBN 84-393-2027-2

BOLÓS, O. DE. «La formació del llenguatge botànic català». A: *Estudis Romànics, XIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1970, p. 209-224.

CARVAJAL, R. [Sense títol]. Barcelona, 1986. [Comunicació presentada a la sessió «El nom dels animals als Països Catalans»: Barcelona, 21 de maig de 1986]. [Exemplar mecanografiat]

FERNÁNDEZ, V.; PARÉS, E. «Relació sistemàtica i vocabulari (proposta) dels noms catalans dels peixos de les aigües continentals». A: PARÉS, E. *Vocabulari forestal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General del Medi Natural: Institut d'Estudis Catalans, 1990. p. 383-397. (Monografies de la Secció de Ciències; 5)

ISBN 84-7283-161-2

FOLCH, R. «Notícia introductòria». A: *Història natural dels Països Catalans*. Vol. 1. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986.

Gran enciclopèdia catalana. 2a. Ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-1989. 24 v.

ISBN 84-85194-81-0

Història natural. Barcelona: Océano: Institut Gallach, 1989. 6 v.

ISBN 84-7764-310-5

Història natural dels Països Catalans. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-1992. 15 v.

ISBN 84-85194-52-7

LLEONART, J. *Alguns problemes que presenta la nomenclatura popular dels animals*. Barcelona, 1986 [Comunicació presentada a la sessió «El nom dels animals als Països Catalans»: Barcelona, 21 de maig de 1986]. [Exemplar mecanografiat]

MASCLANS, F. *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Granollers: Montblanc-Martin, 1981.

ISBN 84-85135-25-3

PETERSON, R.; MOUNFORT, G.; HOLLOM, P.A.D. *Guia dels ocells dels Països Catalans i d'Europa*. Barcelona: Omega, 1987.

ISBN 84-282-0765-8

RIBÓ, A. *Consideracions sobre el mètode d'estudiar els noms populars catalans dels animals*. Barcelona, 1986 [Comunicació presentada a la sessió «El nom dels animals als Països Catalans»: Barcelona, 21 de maig de 1986]. [Exemplar mecanografiat]

RUCABADO, J.; LLORIS, D.; CERRO, L. DEL. *La nomenclatura no científica en altres llengües*. Barcelona, 1986 [Comunicació presentada a la sessió «El nom dels animals als Països Catalans»: Barcelona, 21 de maig de 1986]. [Exemplar mecanografiat]